

Néhány szempont a hitoktatáshoz.

(Különös tekintettel az I. II. elemi osztály hitoktatására.)

II. Közlemény.

4. A gyermek vallása. A gyermeklélektan már a mult század végén szépen virágzott, ellenben a gyermek vallásának vizsgálásával csak a huszadik század elején kezd foglalkozni a tudomány. Módszere a beszélés, önmegfigyelés és laboratoriumi megfigyelés.

Amikor a kis gyermek vallását vizsgáljuk (3—7 éves kor), hiába keressük néha a vallásosság két jellemző vonását: a szentség tiszteletét és az Istennel való közösséget. Hiába kívánjuk, hogy vallása, mint aktivitás nyilvánuljon meg életében, mert ez a valószínűségben csak igen kivételes esetekben tapasztalható.

Mindenekelőtt kérdezhetjük, hogy egyáltalában van-e a gyermek lelkében minden külső vallásos ráhatás előtt valamilyen vallásos csira? Spranger szerint (Psychologie d. Ingendaltes 286.) biztosra vehető, hogy a vallásos élet a gyermekbe nemcsak belenevelődik, hanem spontán indítások folytán is előáll. Nagy általánosságban az a felfogás uralkodik, hogy a gyermeklélekben a vallásos csira lelki adottságaiban benne van és külső hatásokra fejlődésnek indul.

A gyermek érzi a maga kicsinységét, gyöngeségét és érzi, hogy mindenkivel szemben függő viszonyban van.

A függésérzet a gyermeket önzővé, sőt igen gyakran környezetének zsarnokává teszi. Ennek következménye a félelem és gyávaság is. A félelem a vallás magja. A gyermek fél az állati hangoktól, szokatlan természeti jelenségektől (vihartól), csunya, torz, ismeretlen tárgyaktól, a sötétiségtől. Ilyenkor menedéket keres az erősnél, a hatalmasnál, akinek védelme alatt biztonságban érezheti magát. Ez rendszeren a szülő, majd valaki, aki ennél is erősebb: Isten. Kabisch szerint a gyermek először nem Istent találja meg, hanem isteneket: a tápláló keblet, az ápoló kezét és a parancsoló kicsi énjét. Ez az utóbbi a hamis, vallás és Isten nélkül való.

Az anyai kebelbe, az ápoló kézbe vetett bizó hit, az a néhány első lépés, mely Istenhez vezet. Egyébként az az erősebb valami, amire rábizza kicsinységét, a gyermek istene, nem a mi mennyei Atyánk, hanem a gyermek fantáziájában született lény: állat, jó öreg ember, vagy tárgy, pl. a templom tornyán levő kakas. A gyermek a világot először képzeletével ismeri meg. Környezetét animisztikusan lelkessé teszi. Egy tudománnyal foglalkozó apa dolgozó szobájába belépett négy éves kislánya. A tudós, hogy munkáját zavartalanul folytathassa, a szobában szaladgáló leánykájának néhány elhasznált gyufaszálat adott, hogy játszék velük. A leányka a szőnyegre ült és „Jancsi-Juliska meg a boszorkány“ meséjét játszotta a gyufákkal. A tudós nyugodtan dolgozott egy darabig, de egyszer csak éles gyermeksikoly zavarta meg. A lányka reszkető ajakkal kérte az apát „... vedd el a boszorkányt, mert nem tudok többé hozzányulni.“ Mi történt? A gyermek nem csak gyufaszálakkal játszott, hanem a fantáziája által megelevenedett alakokkal. A képzelő erő intenzitása élő alakokká varázsolta a gyufaszálakat.

A gyermek az Istennek a világ dolgaiba való beleavatkozását közvetlennek gondolja. Az elmúlt évek egyikében két hét éves leányka a kertemben összetett kezekkel járt-kelt a gyéren termő barackfa alatt és hangosan imádkozott: „Édes jó Istenem, adj nekem egy barackot!“ Amikor a fűben ráakadtak a barackra, örömmel kiáltották: „A jó Isten meghallgatta imánkat.“ Ez a példa is mutatja, hogy a gyermek vallása az önzés fokán áll.

Némely gyermeknél már jelentkezik az Isten iránti tisztelet. Ráébred arra a tudatra, hogy az akaratával való szembehelyezkedés büntetést von maga után. Itt már közel áll a bűn lényegének felismeréséhez.

A szokatlan természeti jelenségek, vihar, villámlás, a gyermekben sokszor vallásos félelmet, Isten iránti csodálatot és gyakran bűnbocsánatot is váltanak ki. Kabisch „Gottes Heimkehr“ c. regényében a következőkben egy márciusi vihar által keletkezett élményét írja le: „Anyám“, — mondtam — „milyen borzasztó szelet csinál a nyirfa.“ Nem a nyirfa csinálja, hanem a szél rázza a fát. Emlékszel úgy-e, hogyan kergeti ősszel a leveleket is az uton. A csodálkozás szünete. Majd a következő kérdés: „Honnan jön a szél?“ „Azt a jó Isten csinálja.“ „Ujra a jó Isten és alázatos borzongás rendített meg. Ujra a jó Isten. A szél titka megoldódott és én tudtam most már, honnan jön és hová megy. Ezen

óra, ezen fa és ezen tavaszi vihar által megnyilatkozott nekem az egész természet rejtélye. Minden mögött Ő állott, csendben, alkotó munkában, mint a kertész a kertben. Nem volt számomra több miért és azért, a világ nem rejtett több titkot; volt és Isten által volt.“ (Das neue Geschlecht 160. oldal.).

Szabó Dezső gyermekkorában éjjel rémeket látott. Sokszor bűnbánó imával kérte Istent, hogy oszlassa el a sötétséget.

A gyermekkor megrázó erejű élményei sokszor pillanatok alatt kiesnek a lélekből, valósággal eltűnnek. De vannak olyan vallásos élmények is, melyek az egész életen végig kísérik az embert. Hetedik éves koromban súlyos tüdőgyulladásban szenvedtem. A krízis éjjelein, amikor félelmetes látások gyötörtek, hirtelenül felültem az ágyamban és hangosan imádkozni kezdtem. Imám befejezése után megnyugodva békésen elaludtam. A krízisen átestem és rohamosan javult az egészségem. Ezt a jelenetet virrasztó családom és a kezelő orvosom is látta. Sokszor beszéltünk erről. De én gyermeki szívemben fenséges remegéssel gondoltam mindig erre a megrázó erejű élményre, amiből az Isten iránti mélységes bizalmam született meg. Ez az élmény ma is különös remegő érzéseket ébreszt bennem, amikor az emlékezés napsugaraiban megújul.

A gyermek sokszor kettős lelki életet él. Az egyik a családi hajlék vallásos, imádkozó meghitt élete. A másik a cselédség és az utca környezetében megélt világ. Ebben gyakori a rémmesék borzalma, a hitetlenség megnyilvánulásai, a káromkodás, bűnök kitervezése és végrehajtása. Ez az egymás mellett levő két világ rányomja sajátos bélyegét a gyermeklélekre és sok vergődést és szenvedést okoz a gyermeknek. A hit és hitetlenség, a jó és rossz játékszerévé lesz és e játék sokszor végzetes útra sodorja.

E. Spranger említett munkájában azt mondja, hogy a gyermek vallásos fejlődése nagyon különböző és pedig aszerint, hogy fokozott vallásos atmoszférájú házból, esetleg józan átlagos vallásos környezetből, vagy pedig egyháziatlan és minden keresztényies életellenes szülő házból származik. A környezet nagy jelentőségére utal ezekben a híres berlini tudós. De nemcsak a környezet, hanem a gazdasági élet, a kor szellemisége és még sok szinte megfigyelhetetlen tényező befolyásolja a gyermek vallásos életét.

Még csak azt kívánom megemlíteni, hogy a nembeli különbség 7—9 éves korig a gyermek vallásos életére nincs lényeges

befolyással. Ellenben 10—12 éves kortól már a testi állapot változásaival a vallásos lelki megnyilatkozás némi eltolódásokat mutat. Kilenc éves korig a testi állapot: egészség-betegség szerint befolyásolja csupán a vallásos életet.

A fentiek alapján láthatja a hitoktató, hogy nem lehet a gyermek vallásosságát határok, szabályok közé zárni, nem lehet egységesnek tekinteni, csak azt lehet megállapítani, hogy bizonyos lelki tulajdonságok a gyermeket határozottan képesítik vallásos élményekre. De ezek az élmények mind egyéniek és az egyiknél való létezése nem jelenti azt, hogy szükségszerűen léteznie kell a másik gyermeknél is. Némely gyermeknél alig jelentkezik egy-egy vallásos élmény, másban pedig a szokottnál sokkal fokozottabban lép fel (vallásos geniek).

A 6—7 éves korig, vagyis az iskolabajárás előtti időben a gyermekben a vallásosság csak gomolygó szürke köd, melyben mint ragyogó gyémánt csillan meg egy-egy ködporszem. A hitoktatásnak kell az égre hoznia a fényes arany napot, hogy a köd eloszoljék és a gyermeki szívbe belesugározzék az életet adó mennyei fény.

A gyermeket ki kell emelni az önző, érzékekhez tapadó valásból és a lelki vallásosság magaslataira kell vezetni, hogy bensőséges lelkiségben találja meg életének legfőbb erőforrását. Mi nem foglalkozunk ezzel a kérdéssel, hogy van-e jogunk erre, vagy nincs, mert nekünk Istentől való hivatásunknak és Jézus parancsának kell eleget tennünk, amikor a gyermekeket vallás-erkölcsi nevelésben részesítjük. Csupán azt kérdezzük, hogy munkánkat hogyan kell elvégeznünk.

Dobai István.

(Folytatjuk.)